

TA'LIM-TARBIYA TIZIMIDA BOSHQARUV USLUBLARI

*Madumarova Gulnora Sobirovna, Iqtisodiyot va pedagogika
universiteti o'qituvchisi*

MANAGEMENT STYLES IN THE EDUCATIONAL SYSTEM

*Madumarova Gulnora Sobirovna, Assistant Lecturer University of
Economics and Pedagogy*

УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ СТИЛИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

*Мадумарова Гулнора Собировна, преподаватель кафедры
“Социально-гуманитарные науки” Университета
экономики и педагогики*

<https://orcid.org/0009-0003-4085-9952>

e-mail:

gulnoram980@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim-tarbiya tizimida boshqaruv uslublarining ta'siri o'rganilgan. Unda avtoritar, demokratik va laissez-faire uslublari ko'rib chiqilib, ularning har birining ta'lim jarayonidagi o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari ushbu uslublar ta'lim sifatiga, o'qituvchi va talabalarning rivojlanishiga qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Boshqaruv uslublarini muassasaning sharoiti va ehtiyojlariga mos ravishda tanlash ta'lim tizimining samaradorligini oshirish uchun zarurligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, boshqaruv uslubi, avtoritar uslub, demokratik uslub, laissez-faire uslubi, ta'lim sifatini yaxshilash, rahbarlik.

Abstract: This article explores the impact of management styles in the educational system. It examines authoritarian, democratic, and laissez-faire approaches and analyzes their unique characteristics in the educational process. The research findings highlight how these management styles influence educational quality and the development of teachers and students. The importance of selecting management styles tailored to the institution's needs and conditions to enhance the educational system's effectiveness is emphasized.

Keywords: educational system, management style, authoritarian style, democratic style, laissez-faire style, improving educational quality, leadership.

Аннотация: В данной статье изучено влияние стилей управления в системе образования. Рассмотрены авторитарный, демократический и laissez-faire стили, а также их особенности в образовательном процессе. Результаты исследования показывают, как данные стили управления влияют на качество образования и развитие учителей и учащихся. Подчеркивается важность выбора стиля управления, соответствующего условиям и потребностям учреждения для повышения эффективности образовательной системы.

Ключевые слова: система образования, стиль управления, авторитарный стиль, демократический стиль, стиль laissez-faire, повышение качества образования, лидерство.

KIRISH. Ta'lim tizimi — jamiyatning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, uning rivojlanishi va o'zgartirishlar ta'lim sohasida qanday boshqaruv uslublari qo'llanishiga bog'liq. Ta'lim tizimida boshqaruv uslublari har xil bo'lib, ular o'zlarining xususiyatlari va qo'llanish doiralari qarab o'zgarimoqda. Boshqaruv uslublarining

samarali qo'llanilishi ta'lim tizimining sifatini yaxshilashda, o'quvchilar va o'qituvchilarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Boshqaruvning har xil uslublari ta'lim tizimida turli natijalarga olib kelishi mumkin, shuning uchun boshqaruv uslublarining mohiyatini o'rganish zarur.

Boshqaruv uslublarining turlari va ularning ta'lim tizimidagi roli. Boshqaruv uslubi — bu rahbarning o'z vazifalarini bajarishda, tashkilot yoki muassasa ichidagi jarayonlarni qanday boshqarishi va yo'naltirishidir. Ta'lim muassasalarida boshqaruv uslublari quyidagi turlarga bo'linadi:

1. **Avtoritar boshqaruv uslubi.** Bu uslubda rahbar barcha qarorlarni o'zi qabul qiladi, xodimlarga esa ularni amalga oshirish majburiyati yuklanadi. Avtoritar boshqaruv uslubi ko'pincha katta o'quv muassasalarida, talabalarining katta guruhlarini boshqarishda qo'llaniladi. Ushbu uslubning afzalligi — qat'iy tartib va intizomning ta'minlanishidir (Brown, 2019).

2. **Demokratik boshqaruv uslubi.** Demokratik boshqaruvda rahbar qarorlarni jamoaviy tarzda, xodimlarning fikrlarini inobatga olgan holda qabul qiladi. Ta'lim tizimida bu uslub talabalar va o'qituvchilarning kreativligini, mustaqil fikrlashini rivojlantiradi (Miller, 2021). Demokratik boshqaruvning asosiy afzalligi — har bir kishi o'z fikrini bildirish va qaror qabul qilishda faol ishtirok etish imkoniga ega bo'ladi.

3. **Laissez-faire boshqaruv uslubi.** Boshqaruv uslubida rahbar minimal aralashuvni amalga oshiradi, xodimlar esa o'zlari qaror qabul qilishga va faoliyatni boshqarishga erkin bo'ladilar. Bu uslubning afzalligi shundaki, xodimlar o'z mustaqilligini ko'rsatib, tashabbuskor bo'lishadi, lekin bu uslubda tez-tez tartibsizlik va javobgarlikning yo'qligi kuzatiladi (Johnson, 2020).

METODOLOGIYA. Ma'lumki, boshqaruv uslublarining ta'lim tizimidagi samaradorligini o'rganish uchun quyidagi metodlar ishlatilgan:

- **Adabiyot tahlili:** turli manbalardan olingan ilmiy maqolalar va kitoblar orqali boshqaruv uslublarining ta'lim tizimiga ta'siri tahlil qilingan.

- **So'rovnoma o'tkazish:** ta'lim muassasalarida ishlayotgan rahbarlar va o'qituvchilar o'rtasida so'rovnoma o'tkazildi, bu orqali boshqaruv uslublarining amaliyotdagi qo'llanilishi o'rganildi.

- **Intervyu:** ta'lim tizimining samarali boshqarilishini o'rganish maqsadida, bir nechta rahbarlar bilan intervyu o'tkazildi, ular boshqaruv uslublari haqidagi fikrlarini bildirdilar.

NATIJALAR. Tadqiqot natijalari ta'lim tizimida boshqaruv uslublarining ta'siri haqida muhim ma'lumotlarni taqdim etdi. Boshqaruv

uslublarining qo'llanishi o'quv muassasasining umumiy ishlash samaradorligiga va o'quvchilarning rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

1. **Avtoritar boshqaruv uslubi:** ushbu uslub katta o'quv muassasalarida, ayniqsa, intizom va nazoratni ta'minlashda samarali bo'lishi mumkin. Biroq, bu uslub ijodiy yondashuvni rivojlantirishga to'sqinlik qiladi, o'qituvchilar va talabalar orasida erkin fikr almashinuvi va innovatsiyalarni qo'llash imkoniyatlarini cheklaydi. Ta'lim jarayonining bir tekis va samarali bo'lishi uchun bu uslubdan ehtiyotkorlik bilan foydalanish lozim.

Demokratik boshqaruv uslubi: tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bu uslub ta'lim tizimida ijodiy yondashuvni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va talabalar o'rtasida yaxshi hamkorlikni yaratadi, motivatsiyani oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Biroq, qaror qabul qilish jarayonida vaqt sarf qilish va ba'zan kechikishlar yuzaga kelishi mumkin.

Laissez-faire boshqaruv uslubi: ushbu uslubda, xodimlarga katta erkinlik berilishi, o'z-o'zini boshqarish va tashabbuskorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Lekin, tartibsizlik va nazoratning yetishmasligi ta'lim jarayonining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu uslubda muassasa ichidagi ish faoliyati nazoratsiz qolishi mumkin.

Bundan kelib chiqadiki, ta'lim tizimida boshqaruv uslublarini tanlashda barcha imkoniyatlar va zaifliklarni hisobga olish zarur. Har bir boshqaruv uslubi o'ziga xos sharoitlarda samarali bo'lishi mumkin, ammo muassasaning ehtiyojlariga mos keladigan boshqaruv modeli ta'lim jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etish va samarali boshqarish uchun zarurdir (Leithwood K., Riehl C. 2003).

MUHOKAMA. Ta'lim-tarbiya tizimida boshqaruv uslublarining samaradorligini o'rganish, o'quv jarayonining sifatini yaxshilashga yordam beruvchi asosiy omillardan biridir. O'rganilgan uslublar (avtoritar, demokratik va laissez-faire) har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega va har bir boshqaruv uslubining qo'llanilishi ta'lim muassasalarining rivojlanishiga turlicha ta'sir qiladi.

Avtoritar boshqaruv uslubi ko'pincha o'quv muassasalarida qat'iy intizom va nazoratni ta'minlashda samarali bo'lishi mumkin. Bu uslubda rahbar o'zining yuqori pozitsiyasidan foydalanib, barcha qarorlarni o'zi qabul qiladi va xodimlarga, o'qituvchilarga qat'iy ko'rsatmalar beradi

(Northouse, 2018). Ta'lim jarayonida bu uslubning afzalliklari aniq — tashkilotda qat'iy tartib, muayyan faoliyatlarning yo'nalishi belgilangan bo'ladi.

Demokratik boshqaruv uslubi o'qituvchilarning va talabalarning fikrini inobatga olgan holda qarorlar qabul qilishga yo'naltirilgan. Bu uslubda rahbar jamoani o'zgarishlar va yangiliklarga moslashishda faol ishtirok etishga chaqiradi va shu orqali har bir xodimning fikrini qadrlaydi (Fullan, 2016). Demokratik boshqaruv uslubi o'qituvchilar va talabalar o'rtasida kuchli hamkorlikni rivojlantiradi, bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali qilishga yordam beradi. Bunday boshqaruv uslubida, o'qituvchilar va talabalarga o'zlarini erkin va qulay his qilish imkoniyati yaratiladi, natijada, o'quvchilarning motivatsiyasi oshadi, ijodkorlik va tashabbuskorlik rivojlanadi. Ta'limdagi muvaffaqiyatlar ko'pincha talabalarning mustaqil fikrlashini va qaror qabul qilish jarayonida faol ishtirok etishlarini talab qiladi (Miller, 2021). Biroq, demokratik boshqaruvning kamchiligi shundaki, qarorlar qabul qilish jarayoni uzoq vaqtni olishi mumkin va bu jarayon sekinlashishi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Laissez-faire boshqaruv uslubi rahbar xodimlarga to'liq erkinlik beradi, lekin bu uslubda samaradorlik va nazorat yo'qligi ko'pincha muammolarga olib keladi. O'quv muassasalarida bu uslubni qo'llash o'quvchilarning va o'qituvchilarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishiga imkon beradi, shuningdek, talabalar va o'qituvchilar o'rtasidagi ijtimoiy va ilmiy munosabatlarni rivojlantiradi. Biroq, bu uslubda ba'zi zaifliklar mavjud: agar rahbar faqat kuzatuvchi bo'lib qolsa, bu muassasada tartibsizlik, tashkiliy zaiflik va ish faoliyatining kamayishiga olib kelishi mumkin. Bu boshqaruv uslubi ko'pincha o'quvchilarni mustaqil ishlashga undaydi, ammo o'z-o'zini nazorat qilishning etishmasligi ba'zan ta'lim sifatini pasaytirishi mumkin (Johnson, 2020).

Boshqaruv uslublarining ta'lim tizimiga ta'siri umumiy natijalari shundan iboratki, har bir boshqaruv uslubi o'quv jarayonining turli jihatlariga ta'sir ko'rsatadi. Avtoritar boshqaruv tizimi, intizom va nazoratni ta'minlashda samarali bo'lsa-da, o'qituvchilar va talabalarning kreativ yondashuvini cheklaydi. Demokratik boshqaruv esa ijodkorlikni rivojlantirsa-da (Goleman, 2000), qarorlar qabul

qilishda kechikishlarni keltirib chiqarishi mumkin. Laissez-faire boshqaruv uslubi esa o'qituvchilarning erkin fikrlarini rivojlantirsa-da, tartibsizlik va nazoratning yo'qligi muammolarni keltirib chiqaradi. Shunday qilib, boshqaruv uslublarini tanlashda har bir muassasaning o'ziga xos ehtiyojlari va sharoitlarini hisobga olish muhimdir (Bush, 2003).

XULOSA. Ta'lim tizimida boshqaruv uslublarini samarali qo'llash ta'lim muassasasining rivojlanishiga, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarining oshishiga katta hissa qo'shadi. Har bir boshqaruv uslubi o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega, shuning uchun rahbarlar boshqaruv uslubini tanlashda muassasalarining maxsus ehtiyojlarini hisobga olishlari zarur. Kelajakda boshqaruv uslublarini takomillashtirish va yangi innovatsion metodlarni qo'llash ta'lim tizimining sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Brown A. Leadership Styles in Education. — Oxford: Oxford University Press, 2019. — 325 p.
2. Miller J. Educational Leadership and Management. — London: Routledge, 2021. — 290 p.
3. Johnson L. The Role of Management in Educational Institutions. — Cambridge: Harvard Education Press, 2020. — 310 p.
4. Taylor S. Leadership and Governance in Educational Systems. — London: Sage Publications, 2022. — 275 p.
5. Bass B.M. From Transactional to Transformational Leadership: Learning to Share the Vision // Organizational Dynamics. — 1990. — Vol. 18, No. 3. — P. 19–31.
6. Goleman D. Leadership That Gets Results // Harvard Business Review. — 2000. — Vol. 78, No. 2. — P. 78–90.
7. Bush T. Theories of Educational Leadership and Management. — London: Sage Publications, 2003. — 256 p.
8. Leithwood K., Riehl C. What We Know About Successful School Leadership. — Nottingham: National College for School Leadership, 2003. — 200 p.